

Bewegingsonderwijs en de drie doeldomeinen

1

In de wereld van het bewegingsonderwijs spelen de doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectificatie een rol voor het verduidelijken van het belang van bewegen. Deze termen, geïntroduceerd door Gert Biesta in 2015, vormen een oriëntatie op curriculumontwikkeling en de herziening van kerndoelen en eindtermen. In LO Magazine 8 2023 stond een interview met Gert Biesta. In dit eerste vervolgartikel onderzoeken we hoe deze doeldomeinen van invloed zijn op het bewegingsonderwijs en wat dit betekent voor leerinhouden, leerdoelen en bewegingsonderwijsleersituaties (BOLS). Voetballen wordt steeds als voorbeeldactiviteit gebruikt. In het tweede vervolgartikel wordt de bijdrage van bewegingsonderwijs aan het schoolbrede thema ‘burgerschap’ besproken. | Ger van Mossel

Kwalificatie: vaardigheden, kennis en inzicht

Het doeldomein van kwalificatie concentreert zich bij bewegingsonderwijs op het verwerven van beweegvaardigheden, regelvaardigheden, beweegkennis en -inzicht. Het draait hierbij om de ontwikkeling van bekwaamheid, zodat leerlingen met enthousiasme kunnen deelnemen aan bewegingssituaties en zijn toegerust om te kunnen deelnemen aan de bewegingscultuur. De algemene doelstelling opgesteld door Stegeman (2000) is dat bewegingsonderwijs ernaar streeft leerlingen vaardig te maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur. Leerlijnen zoals balanceren, springen en doelspelen zijn hierbij van belang. Kwalificatie omvat het succesvol uitvoeren van bewegingsopdrachten binnen deze leerlijnen, zoals balanceren op een schuine bank of passen van de bal bij voetballen. Wat lukt bij voetballen wel, wat (nog) niet en wat kan beter? Waarin wil jij je verbeteren?

Daarnaast omvat dit doeldomein het leren van regelende rollen, zoals scheidsrechter en organisator. Bij

leren scheidsrechters gaat het bijvoorbeeld om het kunnen geven van handgebaren en het opdoen van spelregelkennis. Bij het organiseren van een toernooi leren leerlingen bijvoorbeeld een toernooischema op te stellen. De vraag is of deze vaardigheden en kennis realiseerbaar zijn in het reguliere vak LO in po en vo, of moeten worden voorbehouden aan de keuze-examenvakken LO2 en BSM in bovenbouw vo.

Socialisatie: inleiden in tradities, culturen en praktijken

Het doeldomein socialisatie richt zich op het introduceren van leerlingen in tradities, culturen en praktijken, zodat ze weten wat van waarde is en hoe ze met elkaar kunnen omgaan. In het bewegingsonderwijs oriënteren leerlingen zich op de bewegingscultuur, verkennen ze allerlei bewegingsactiviteiten en leren ze het bewegen met elkaar te regelen. Leerlingen worden uitgenodigd om gedragsnormen te begrijpen, zoals wachten op hun beurt, samen een spel opstarten en omgaan met diversiteit. De intrinsieke waarde van socialisatie staat centraal in het bewegingsonderwijs waarbij de focus ligt op de interactie tussen

leerlingen tijdens de les. Bijvoorbeeld wat zijn ‘onze voetbal-manieren’? Volgens Biesta (2023) speelt ook beweegidentiteit een rol bij socialisatie. Beweegidentiteit weerspiegelt ‘wie’ iemand is, bepaald door de manier waarop iemand is gesocialiseerd. In dit doeldomein krijgen leerlingen toegang tot culturen, praktijken en tradities, met de uitnodiging om een eigen identiteit te vormen: wie ben jij als bewegelaar? Tot welke beweegactiviteiten, verschijningsvormen van bewegen en sport en beweegmotieven voel jij je aangetrokken?

Subjectificatie: stimuleren van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid

Subjectificatie richt zich op het aanmoedigen van volwassen zelfstandigheid, zodat leerlingen in staat zijn zelf te oordelen en verantwoordelijkheid te nemen. Biesta (2023): “Bij subjectificatie of subject-zijn gaat het om de vraag ‘hoe’ ik ben, ‘hoe’ ik besta, ‘hoe’ ik mijn leven probeer te leiden.” Stegeman (2000) verwees in zijn algemene doelstelling voor bewegingsonderwijs naar zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur. Het draait om het ontwikkelen van zelfkennis, zelfbewustzijn en zelfverantwoordelijkheid (Van Dokkum, 2023). Daartegenover stelt Van Dokkum ‘zelfloosheid’, mensen zonder een ontwikkeld zelf. Wat kunnen we met dit doeldomein in het bewegingsonderwijs?

In het bewegingsonderwijs worden leerlingen uitgedaagd om na te denken over hun rol. Bijvoorbeeld, wat betekent het om goed te kunnen voetballen? Welke verantwoordelijkheid brengt dat met zich mee? Subjectificatie daagt leerlingen uit om te reflecteren op hun eigen handelen

en om te gaan met de verantwoordelijkheden die voortvloeien uit hun vaardigheden. Hoe ga jij om met 'ongemak' als het bewegen niet lukt? Hoe ga jij om met winst en verlies? Als je in een groep zit waar jij iets goed kan en iemand anders niet, wat doe je dan? Als het spelen in jouw groep niet loopt, wie neemt dan het initiatief om iets te veranderen? Durf jij anderen daarop aan te spreken en hoe doe je dat? Dat zijn de wezenlijke pedagogische momenten waarop we 'op de deur van de leerling kloppen', als entree naar volwassenheid. Daarmee doen we een appèl op de leerling: sta jij hiervoor open? Wat ga jij ermee doen? Hoe ben jij? Wat vraagt dit van jou? Waarop mag jij worden aangesproken?

In dit artikel worden de drie doeldomeinen van Biesta niet gelijkgesteld met de drie sleutels van het basisdocument onderbouw vo (Brouwer et al., 2012): bewegen verbeteren, bewegen regelen en bewegen beleven/waarderen. 'Bewegen regelen' behoort tot alle drie de doeldomeinen waarbij kwalificatie zich richt op het leren van regelvaardigheden en regelkennis, socialisatie op het gezamenlijk regelen van bewegen en

subjectificatie op het verantwoord van het regelen met elkaar. Subjectificatie omvat weliswaar bewegen beleven/waarderen maar is te soeverein, ergens een oordeel over vellen zonder verantwoording af te leggen. Bij subjectificatie gaat het juist om het 'bewegen verantwoord' naar anderen.

Er is naar Biesta gekozen voor het weerbarstige begrip subjectificatie, en niet voor persoonsvorming. De drie onderwijspedagogische doeldomeinen moeten te onderscheiden zijn. Persoonsvorming is van een andere orde dan kwalificatie en socialisatie. Met kwalificatie en socialisatie vorm je je ook als persoon. Bovendien wordt persoonsvorming vaak verward met persoonlijkheidsvorming en bildung, wat verwijst naar sociaal-emotionele ontwikkeling en gesocialiseerd worden (vergelijk identiteitsontwikkeling).

Leren en onderwijzen

Biesta (2023) maakt een onderscheid tussen leren en onderwijzen en benadrukt de essentiële rol van de leraar in het onderwijs. Terwijl leerlingen buiten school op verschillende plekken leren

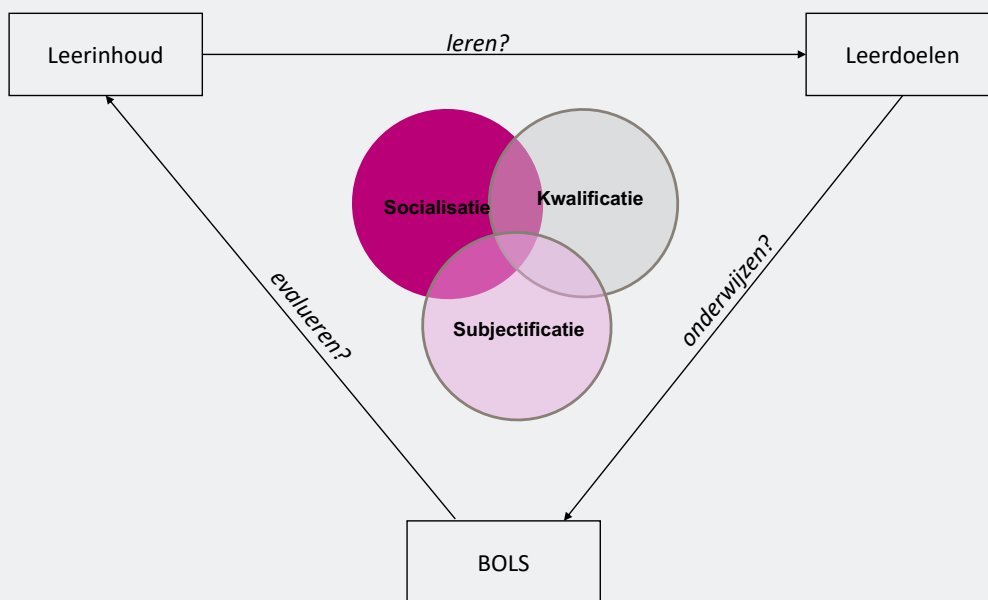
voetballen, biedt het bewegingsonderwijs 'onderwijs in voetbal'. Leraren openen 'voetbaldeuren' voor leerlingen, waar ze mogelijk niet naar op zoek waren. De vraag rijst wat leerlingen specifiek in een voetballes moeten leren dat ze niet automatisch en toevallig buiten school zouden hebben geleerd. Waar heb je als leerling een leraar bewegingsonderwijs voor nodig?

Vanuit verschillende perspectieven – kwalificatie, socialisatie en subjectificatie – stellen leraren vragen zoals: Op welke vaardigheden doe ik met mijn arrangement en leervoorstel een beroep? (kwalificatie)? Hoe draagt samen bewegen bij aan de beweegidentiteit van de leerlingen en de sociale gemeenschap (socialisatie)? Hoe tonen leerlingen verantwoordelijkheid en respect naar anderen tijdens bewegen (subjectificatie)? Deze vragen vormen de kern van pedagogische momenten die een beroep doen op de leerlingen en hen uitdagen om na te denken over hun eigen handelen en identiteit.

Drie doeldomeinen als pijlers voor bewegingsonderwijs

Wat betekenen de drie doeldomeinen voor bewegingsonderwijs? Figuur 1 illustreert deze doeldomeinen als

Figuur 1 Drie doeldomeinen als pijlers in bewegingsonderwijs

pijlers in een curriculair werkmodel, afgeleid van het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2009). De doeldomeinen, weergegeven in een vennediagram, overlappen elkaar en vormen gezamenlijk de basis voor het begrijpen van waarom, wat en hoe leerlingen leren in het bewegingsonderwijs. Op basis van de drie doeldomeinen kiest een docent eerst de leerinhoud: wat leren de leerlingen? Bijvoorbeeld het doelspel voetballen kan dienen als leerinhoud. Daarna stelt de leraar de leerdoelen op, zoals het openen van aanspeellijnen of het aannemen en afspelen van de bal. Samen vormen de leerinhoud en de leerdoelen 't wat. Vervolgens past de docent dit toe in BOLS-en (bijvoorbeeld met materialen, arrangementen, groeperingsvormen enz.): 't hoe. Evaluaties tijdens en na de les zijn de cruciale momenten waarbij zowel docent als leerlingen reflecteren op het behalen van de leerdoelen en de ervaringen tijdens de les.

Integrale benadering van de drie doeldomeinen

Het doeldomein 'kwalificatie' wordt meestal vastgelegd in een vakwerkplan, waarin afspraken over leerinhouden, tijdsverdeling en leerdoelen worden opgenomen. Ook wordt nagedacht over welke BOLS-en worden aangeboden. Bijvoorbeeld in het eerste leerjaar 4 tegen 4 eindvakbal bij voetbal en in het tweede leerjaar 4 tegen 4 met twee kleine doeltjes op de achterlijn.

De doeldomeinen 'socialisatie' en 'subjectificatie' richten zich op de bredere pedagogische verantwoordelijkheid van het onderwijs. Ze belichten welke waarden en normen aan de leerlingen worden overgebracht, zowel binnen het vakgebied als op schoolniveau. Bijvoorbeeld, bij voetballen in de gymles wordt aandacht besteed aan respectvol spel en teamwork (socialisatie). De 'voetballers' worden verdeeld over de teams en krijgen de taak hun medespelers te betrekken in het spel. We doen daarmee een appèl op de 'voetballers': hoe vat jij deze taak op?

De drie doeldomeinen dagen docenten uit om niet alleen vakspecifieke, maar ook bredere educatieve doelen te overwegen. Het gaat hierbij om het creëren van een leeromgeving die niet alleen kennis en vaardigheden overdraagt, maar ook bijdraagt aan de persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke betrokkenheid van de leerlingen. In het tweede vervolgartikel behandelt de bijdrage van bewegingsonderwijs aan het leergebied Burgerschap.

Samenvattend bieden de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en subjectificatie een kader voor het begrijpen en vormgeven van het curriculum en de pedagogische opdracht van bewegingsonderwijs. Ze nodigen uit tot een integrale benadering die niet alleen gericht is op beweegvaardigheden, maar ook altijd op sociale normen en individuele groei en verantwoordelijkheid. ●

Bronnen

- Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Uitgeverij Phronese.
- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van, Swinkels, E., & Zonnenberg A. (2012). *Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Van den Akker, J. (2009). *Curriculaire spinnenweb*. In A. Thijs, A. & Akker, J. van den (red.). *Leerplan in ontwikkeling*. SLO.
- Van Dokkum, G. (2023). *Zelfloosheid*. www.zelfloosheid.nl
- Van Mossel, G. (2023). Interview Gert Biesta. *LO Magazine* 111(8), 14-16.

Contact

ger.vanmossel@kvlo.nl

Ger van Mossel is hoofdredacteur van LO Magazine en onderwijsadviseur vo bij KVLO

Kernwoorden

bewegingsonderwijs, doeldomeinen, kwalificatie, socialisatie, subjectificatie